

ON THE BORDER AREA BETWEEN SEMANTICS AND STYLISTICS (THE ASSOCIATIVE FIELDS OF THE TOKEN BREAD IN STILIAN CHILINGIROV'S NOVEL "OUR DAILY BREAD")

Albena Baeva

Bishop Constantine Preslavski School, Shumen, Bulgaria, a.baeva@shu.bg

Abstract: In the article an attempt is made to study the associative fields of the word bread in Stilian Chilingirov's novel "Our Daily Bread" (1926). This experience refers to the boundary area between semantics and stylistics and concerns lexical stylistics. From the very first steps of the development of semantics, the first semantics make attempts to classify the various semantic changes, as the basis for these classifications is different - logical, psychological, sociological. The psychological basis for some of the classifications is the association of ideas, which was later further developed in semiotics. Associations are based on two categories - similarity of ideas, and neighborhood of ideas. Their combination leads to a change in the meaning of the words. In the study we try to use some of these associative fields and their influence on the meaning of the work of art. As a kind of research, it creates certain perspectives in the attempt to make sense of the artistic style.

Keywords: bread, associative field, lexical stylistics.

**ЗА ГРАНИЧНАТА ОБЛАСТ МЕЖДУ СЕМАНТИКА И СТИЛИСТИКА
(АСОЦИАТИВНИТЕ ПОЛЕТА НА ЛЕКСЕМАТА ХЛЯБ В РОМАНА НА
СТИЛИЯН ЧИЛИНГИРОВ "ХЛЯБ НАШ НАСУЩНИЙ")**

Албена Баева

ШУ „Епископ Константин Преславски“, Шумен, България, a.baeva@shu.bg

Резюме: В статията е направен опит да се изследват асоциативните полета на думата хляб в романа на Стилиян Чилингиров „Хляб наш насущний“ (1926). Посоченият опит се отнася до граничната област между семантика и стилистика и засяга лексикалната стилистика. Още с първите стъпки на развитието на семантиката първите семантици правят опити за класификации на разнообразните смислови промени, като основата за тези класификации е различна – логическа, психологическа, социологическа. Психологическата основа за част от класификациите е асоциацията на идеи, която и по-късно е доразвита в семиотиката. Асоциациите се основават върху две категории - сходство на идеи, и съседство на идеи. Комбинацията им води до промяна на смисъла на думите. В изследването правим опит да използваме някои от тези асоциативни полета и влиянието им върху смисъла на художествената творба. Като вид изследване то създава известни перспективи при опита за осмисляне на художествения стил.

Ключови думи: хляб, асоциативно поле, лексикална стилистика

1. ВЪВЕДЕНИЕ

Близостта между семантиката и стилистиката е неоспорима, затова някои изследователи смятат семантиката за основа на стилистичното изследване. При всички случаи има една гранична област, която се отнася до двете дисциплини.

В работата е направен опит да се разкрие взаимодействието между семантика и стилистика при изследването на индивидуален авторски език. От богатото и обемно творчество на Стилиян Чилингиров (Георгиев, 2017, с.124-125) е избран романът „Хляб наш насущний“ (1926). В романа Ст.Чилингиров описва процеса на разпадане на занаятчийството у нас след Освобождението и в първите десетилетия на ХХ век.

В семантиката се описват семантични полета (класове), редове, в които думите се групират според общност в значението (Георгиев, 1993: 32). Фердинанд дьо Сосюр в „Курс по обща лингвистика“ разкрива свързването на думата enseignement чрез схема с думите:

- 1) чрез смисъла и формата си с думите enseigner, enseignants и др.;
- 2) чрез смисъла си с думите apprentissage, education и др.;
- 3) чрез формата си с думи като clement, justement и др.

Р. Мейе разкрива значението (стойността) на военните степени според мястото, което заемат в „семантичната система“. Шарл Бали описва „асоциативното поле“ на думата boeuf във френски език (цит.

по Гиро, 1955: 68-75). Понятието за поле в семантиката се схваща твърде различно от различните изследователи.

2. ИЗЛОЖЕНИЕ

Впечатлението от езика на романа „Хляб наш насущний“ е за приятен, четивен език, което е резултат от близостта му до говоримия език. Изпъстрен с турски думи, диалектни думи, пословици, характерните за разговора междуметия и частици, обрати, всичко образува цялост, тъй като турцизмите са употребими и познати. Пословиците и поговорките принадлежат на устната реч и се употребяват без промени (напр. сядам на врата, ще скроят някакъв коляф; всяка жаба да си знае гъола; ритам срещу ръжен, трябва да обърна дебелия край; навирам си гагата, седя диван-чапраз, не става кабул, имам уважението, виждам хаир и много др.). Среща се и специална лексика от общарския занаят – панго, муща, калъп, галовка, конджове и др., но в повечето случаи и те са ясни от контекста. Особена изразителност на езика придава афективната лексика, тази лексика, наречена фамилиарна, която е част от говоримия език. Нейният произход е различен, но ефектите са едни и същи. Ето част от тази лексика: сеирдисам, кисна, трепа се, гъртя, ербап, чоғолно, мъкна се, мирясам, харосам, изхлузвам се, табиег, подкокоросвам, нахоквам, ококоря, мъдря се, затърча, окумя се, зепала (на обуца), спотайвам се, женка, запиля се, кютам, кипвам, окопитя се, джинс, акран, куфалница, чутура, капацина, цапало, повлекана, дрипла, петлая се, шенлик, назлъндисвам се, патаксам, върдалям се, гавръгвам, загуша се, килнат, гъмжа, вирнат, писвам, сопна се, дотъртя, хубостник, изума, сколасвам, наковасен, патърдия, топурдия, опърпан, изтърсак, зъзна, замляквам, заподземвам се, храсна, прасна, нахлузя, измъкна се, задявам, повлека се, въргалам се, пакостя, запокитя, пепелчуци, нагърбя, запършен, фармасонин, фабрикация, дръгла и мн. др.

Интересен е стилистичният контраст при „босоного блаженство“ и особено изразителен е глаголят в (Маца – котката, б. м.) „изкамили гърб“. Не само изразителни, но и близки до говоримия език са и някои архаизми – царщина, труфило, подайници, запитвач, хромост, тъговен и др. Особеност на езика на романа е и употребата на турски и руски език.

Контекстите, в които се среща лексемата хляб, са многобройни. Част от тях са свързани с устойчиви словосъчетания.

...нашето подадине е – да си пазим хляба в ръцете...

Пък без хляб няма живот.

Никому не искам да вземат хляба, защото само за хляб работя.

...никой няма право да ни взема хляба.

...да се виждам голям и важен човек, който умее да си изкарва хляба...

Един хлябът е от Бога.

Нашите деца имат нужда не от халва, а от хляб, подсладен с нашата грижа хляб.

От грижи не можем да мислим за друго, освен за хляб...

... бог, но когато е пълна (кесия – б. м.) за всички, когато на всички даде насъщния хляб.

...много скъпо ще ни струва хляба, защото ще се купува не само с продадения труд, но и с душата.

Главното е хляба... По ли е добре да седи човек и само да се тюхка и вайка?

...а оня, който ги учи, как да си изкарват хляба те сами и то с труд, с честен труд...

Гледам, а душата ми се разхожда, разхожда. Хич биля не ми иде на ум: ял ли съм, и какво ще ям.

Смях, шегя... Хляб ли, че колко пари ти струва той пред нашата младост? Нека го дирят гладните. ние сме тъй сити, и толкова леки, сякаш въздушни топки – малки балончета...

Какви питички и петлета ме е патило, когато знаех, че в зюмбюля, нахлузен на мотиката, която тати беше взел като пушка на рамо, имаше само няколко комати сух хляб и гаванка със сол?

- За хляб ли? Иди помоли Михаля. Дано ти даде и сега на вересия...

„Мамо, дай ни хляб! За Бога и за царя!“

Хляба, насущния хляб, дето само един господ Бог може да ни го вземе...

Отче нашъ, иже еси на небесехъ, да светитя имя Твое, да приидеть царствие Твое да будетъ воля Твоя, яко на небеси и на земли. Хляб наш насущний...

Последният цитат е част от господнята молитва, от която е заето и заглавието на романа: Хляб наш насущний дажд нам днес... - насъщен със значение необходим за съществуването (Лебедев, 1908, с. 7).

Както се вижда от цитатите, контекстите, в които влиза думата хляб, са многобройни. Ако се опитаме да ги групираме според асоциации в гнезда или асоциативни полета, ще обособим следните:

Според сходство на означаемите – хляб, погача, пита, франзела (у Чилингиров франзела) и др. Според различни идеи, с които се свързва хляб:

1. работа (труд), живот, грижа;

2. ядене – глад, ситост;
3. цена - скъпо, евтино;
4. учене, възпитание;
5. морал – честност, нечестност;
6. душа, младост, дух;
7. бог дава хляба.

Асоциации по близост на означаващите: хляб и сол.

Това са част от асоциациите и очевидно лексемата хляб е натоварена с различни и многобройни свързвания, част от които Ст. Чилингиров е разкрил чрез устойчиви съчетания – изкарвам си хляба, вземам хляба, пазя си хляба, само за хляба.

Семантиката трябва да допълни асоциативните полета на хляб от други източници, като по този начин ще има относителна пълнота за полето на лексемата хляб в българския език. Организацията на семантичното поле на думата хляб се осъществява според двата основни типа асоциации – по сходство и по близост, и между двете страни на езиковия знак като цяло от акустична форма (означаващо) и понятие (означаемо) според концепцията на Сосюр.

Граничната межда между семантика и стилистика може да се илюстрира не само чрез богатството от асоциации на думата хляб в романа на Ст. Чилингиров, но и чрез самия избор на хляба като образ, най-подходящ за изразяване на основната мисъл на автора. Използването на църковнославянски като цитат от молитвата и като заглавие на романа разкрива смяната на езиковия код, което създава контраст. Подобен контраст се открива и чрез заглавието на друг роман на Чилингиров – „До коле, о Господи“ (1939). Всички, писали за църковнославянската лексика, я определят като висок стилистичен пласт.

В цитата от молитвата Отче наш на църковнославянски характерна е липсата, прекъсването, което като стилистично средство е предизвикано от силно чувство и има патетичен характер. В края на романа след прекъсването след „хляб наш насущний“ се появява символът на Христовия кръст:

А в затворения ни дюкян прашливи лъчи, провтрени през пролуките на кепенците, слагаха своето кръстно знамение върху опразненото ни панго. И в мозъка ми оживя кръста на Христовото разпятие.

Или идеята, с която се свързва насущния хляб, е жертвата на цялото еснафство, изразена чрез символ. А това вече от стилистична гледна точка създава йерархия между различните асоциативни полета, свързани с хляба. Употребата на църковнославянски, на жанр като молитвата, възвисяват тази жертва. Историческият аспект в стила на Ст. Чилингиров в романа е свързан с образа на хляба и широката асоциативност, в която този образ влиза. Исторически трагизмът от разорението на еснафството от навлизането на новите европейски стоки е изразен чрез мисълта:

Пред призраците на гладните дни той, може би, несъзнателно и тържествуваше, защото живота дойде да убеди мама в туй, в което тати не беше сполучил да я убеди през толкова години. А то е, че да имаш здрави ръце и желание за работа, не значи да имаш и сито гърло.

3. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Под исторически аспект в стила на дадена художествена творба разбираме иновация, която концентрира тук и сега на конкретния исторически момент, и по този начин изразява неповторимостта на съответното историческо време.

Но историческият аспект в стила на Ст. Чилингиров е концентриран именно в образа на хляба, молитвата за хляба и жертвата, което ясно го различава от семантичните аспекти и асоциативните полета, в които влиза лексемата хляб. Общото между семантичните полета (включително и чрез устойчиви изрази) и различието (пораждане на нови смисли) на думата хляб в езика и творбата е видимо. Или за стила е необходимо известно натрупване и надскачане, в случая смяна на код, прекъсване, за да се роди символът на хляба.

ЛИТЕРАТУРА

Георгиев, Ст. (1993). Българска семасиология. Велико Търново: Абагар.

Георгиева, М. (2017). Дигитализираните трудове на писателя Стилиян Чилингиров с просветно-педагогическо значение. – В: Годишник на ШУ, ФХН, Т. XXVIII А, с. 121-127.

Лебедев, П (1908). Руководство к пониманию православнаго богослужения. Санктпетербург: Синодална типография.

Guiraud, P (1955). La Semantique. Paris: Pr. univ. de France.